

Pravo na rad i pristup otvorenom tržištu rada osoba s invaliditetom

Pravo na rad jedno je od temeljnih ljudskih prava priznato Općom deklaracijom o ljudskim pravima¹ i uključuje sve osobe u društvu pa tako i osobe s invaliditetom. Rad je vrlo važan aspekt ljudskog života jer pruža mogućnosti učenja i razvoja, financijske neovisnosti, ostvarivanja pozitivno vrednovanih društvenih uloga, mogućnosti izbora i donošenja odluka o svom životu i ostvarivanja prava. Radom i rezultatima rada zadovoljava se mnoštvo bioloških, socijalnih i osobnih potreba.

Osobe s invaliditetom kao i osobe bez invaliditeta imaju pravo sudjelovati na tržištu rada i u radnom okruženju na otvoren, inkluzivan i dostupan način. To im je osigurano brojnim strateškim dokumentima, poglavito člankom 27. Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (UN KPOSI) koji naglašava pravo njihovog rada na ravnopravnoj osnovi s drugima, odnosno pravo na mogućnost zarađivanja za život od rada, slobodno odabranog ili prihvaćenog na tržištu rada i u radnom okruženju koje je otvoreno, uključujuće i dostupno.² Socijalne barijere kao i invaliditet mogu rezultirati poteškoćama u pronalaženju posla zbog predrasuda među poslodavcima, dostupnosti radnih mjesta ili nemogućnosti rada na puno radno vrijeme. Iz tih razloga pronalaženje i zadržavanje posla je teže za osobe s invaliditetom nego za osobe bez invaliditeta. Veća stopa zaposlenosti osoba s invaliditetom nije samo zahtjev UN KPOSI, već ona ima i ekonomske koristi za društvo u smislu smanjenja nedostatka radne snage, povećanja ekonomske aktivnosti i smanjenja ovisnosti o socijalnim naknadama.³ Oslobođanje potencijala i talenata osoba s invaliditetom donosi koristi za pojedince, gospodarstvo i koheziju društva u cjelini.

U Europi živi više od 87 milijuna osoba s invaliditetom⁴. Njihovo sudjelovanje na tržištu rada znatno je manje od osoba bez invaliditeta. Prema statističkim podacima na razini Europske unije (EU) zaposleno je samo 50,6 % osoba s invaliditetom. Stopa nezaposlenosti osoba s invaliditetom u EU, u dobi od 20 do 64 godine, iznosi 17,1 % u odnosu na 10,2 % osoba bez invaliditeta, a stopa aktivnosti osoba s invaliditetom u EU (postotak aktivnih osoba u odnosu na ukupnu populaciju) je samo 61,0 % u odnosu na 82,3 % osoba bez invaliditeta.⁵ Ujedno je niža stopa zaposlenosti među ženama s invaliditetom nego među muškarcima: 20,7 % žena s invaliditetom zaposleno je na puno radno vrijeme u usporedbi s 28,6 % muškaraca s invaliditetom⁶.

U Hrvatskoj pak prema podacima Registra o osobama s invaliditetom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo živi preko 500 000 osoba s invaliditetom, od čega je 60 % muškaraca i 40 % žena.⁷ Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u prvom tromjesečju 2021. godine bilo je zaposleno 477 osoba s invaliditetom. Uspoređujući rezultate u zapošljavanju u istom razdoblju prošle godine, ukupan broj zaposlenih osoba s invaliditetom ove godine je manji za 12,3 %.⁸ Tijekom 2020. godine bilo je zaposleno 12,2 % manje osoba s invaliditetom u odnosu na 2019. godinu i isto toliko manje u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu. U zadnje tri godine najviše su se zapošljavale osobe na temelju zasnivanja radnog odnosa, a puno manje na temelju drugih poslovnih aktivnosti (registriranje trgovačkog društva/obrta, ugovor o djelu i dr.).

Razlika u zaposlenosti osoba s invaliditetom i osoba bez invaliditeta i dalje je visoka u EU. Osobe s invaliditetom imaju nižu stopu zaposlenosti, nerazmjerno su pogođene nezaposlenošću i prijevremeno napuštaju tržište rada. Velik broj osoba s težim invaliditetom ne radi na otvorenom tržištu rada, nego u

¹ UN, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, preuzeto 10. 7. 2021.

² Službeni list Europske unije, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0127\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0127(01)&from=EN), preuzeto 10. 7. 2021.

³ <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/09589287211002435>, preuzeto 10. 7. 2021.

⁴ Inclusion Europe, <https://www.inclusion-europe.eu/european-commission-presents-strategy-for-the-rights-of-persons-with-disabilities-2021-2030/>, preuzeto 10. 7. 2021.

⁵ The Academic Network of European Disability Experts (ANED), <https://www.disability-europe.net/downloads/1045-europe-2020-data-people-with-disabilities-tables-eu-silc-2017>, preuzeto 10. 7. 2021.

⁶ Inclusion Europe, https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2021/01/Covid-report-design-finalised_accessible.pdf, preuzeto 10. 7. 2021.

⁷ Zavod za javno zdravstvo Zagrebačke županije, <https://www.zzjz-zz.hr/medunarodni-dan-osoba-s-invaliditetom-2020/>, preuzeto 10. 7. 2021.

⁸ Hrvatski zavod za zapošljavanje, <https://www.hzz.hr/statistika/statistika-zaposljavanja-osobe-s-invaliditetom.php>, preuzeto 10. 7. 2021.

ustanovama koje nude tzv. zaštićeno zapošljavanje. Takvi su programi raznoliki, ali ne osiguravaju svi odgovarajuće radne uvjete za osobe s invaliditetom i prava povezana s radom, kao ni ulazak na otvoreno tržište rada.⁹ Iako osobe s invaliditetom teže pronalaze posao, osobe s intelektualnim teškoćama predstavljaju najteže zapošljivu kategoriju nezaposlenih osoba. Jedan od razloga tome leži u činjenici da poslodavci prilikom zapošljavanja uočavaju njihov invaliditet, a ne njihove mogućnosti i kompetencije za određeno radno mjesto. Mnogi poslodavci ujedno i ne vjeruju da su osobe s intelektualnim teškoćama sposobne raditi i izvršavati zadatke na radnom mjestu.¹⁰ Drugi razlog je vezan uz stigmatizaciju i segregaciju kroz povijest te nedovoljnu informiranost o njihovim mogućnostima i sposobnostima. Ti i drugi čimbenici dosljedno su doveli do mnogo nižih stopa zaposlenosti među osobama s intelektualnim teškoćama i do većeg rizika od siromaštva i socijalne isključenosti. Te nejednakosti još više su se povećale tijekom pandemije Covid-19. Uskraćivanjem pravne sposobnosti osoba s intelektualnim teškoćama može se ograničiti njihova sposobnost za sklapanje ugovora ili pokretanje posla, čime se onemogućava samozapošljavanje i poduzetništvo.¹¹ Potrebno je mijenjati stav društva te podupirati sveobuhvatnu politiku jednakih mogućnosti koja uključuje i pitanje dostupnosti obrazovanja, zapošljavanja, socijalne zaštite i svega ostalog neophodnog za normalno funkcioniranje osobe.

Tijekom posljednja dva desetljeća EU radi na poboljšanju situacije u zapošljavanju osoba s invaliditetom. Jedan od važnih europskih dokumenata je Povelja o temeljnim pravima EU, usvojena 2000. godine, koja u članku 26. posvećena profesionalnoj i socijalnoj integraciji osoba s invaliditetom jasno kaže: „Unija priznaje i poštuje prava osoba s invaliditetom na mjere čiji je cilj osiguravanje njihove neovisnosti, društvene i profesionalne uključenosti te njihovo sudjelovanje u životu zajednice.“¹² Od trenutka donošenja Povelje uloga svake države članice bila je osigurati osobama s invaliditetom mogućnost normalnog života i jednaku socijalnu integriranost. Usvajanjem UN KPOSI 2006. godine postavljeni su minimalni standardi za prava osoba s invaliditetom koje je 2010. godine ratificirala EU i na taj način podržala jamčenje temeljnih prava osoba s invaliditetom. Iste godine objavila je Europsku strategiju za osobe s invaliditetom 2010.-2020. utvrđujući akcijski plan koji će osobama s invaliditetom omogućiti da u potpunosti uživaju svoja prava i sudjeluju u društvu i gospodarstvu ravnopravno s osobama bez invaliditeta. Strategija se oslanjala na UN KPOSI i nadopunjavala je strategiju Europa 2020 te Povelju o temeljnim pravima EU. Akcijski plan obuhvaćao je osam područja među kojima je bilo i zapošljavanje, dok strategija je, između ostalog, imala cilj omogućiti mnogo većem broju osoba s invaliditetom da zarađuju za život na otvorenom tržištu rada. Evaluacijom je utvrđeno da je strategija doprinijela poboljšanju stanja u nizu područja, posebno u pogledu pristupačnosti za osobe s invaliditetom i promicanja njihovih prava jer je pitanje invaliditeta uvršteno među prioritete EU-a.¹³

Europski stup socijalnih prava¹⁴ iz 2017. godine služi kao orijentir za politiku zapošljavanja i socijalnu politiku, a u čijem načelu 17. tog stupa ističe se da: „Osobe s invaliditetom imaju pravo na potporu dohotku koja im omogućuje dostojan život, usluge koje im omogućuju sudjelovanje na tržištu rada i u društvu te radno okruženje prilagođeno njihovim potrebama.“

Osim navedenim dokumenata, EU podržava niz inicijativa namijenjenih pružanju pomoći osobama s invaliditetom u pogledu zapošljavanja. To uključuje: prilagodbe na radnom mjestu, nediskriminaciju, javne službe za zapošljavanje, financijske poticaje, pristupačnost i financiranje iz EU.

Međutim, osobe s invaliditetom i dalje nailaze na znatne prepreke u pristupu zapošljavanju. Tehnološke i digitalne promjene u današnjem društvu utječu na razvoj novih poslova, vještina, kompetencija i profesionalnih zahtjeva koje konstantno transformiraju tržište rada. Iako već postoje prepreke u zapošljavanju za osobe s invaliditetom, ta transformacija uzrokuje nove prepreke, ograničenja i prilagodbe. Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti za njih je veći (28,4 %) nego za osobe bez invaliditeta (18,4 %).

⁹ Europska komisija, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR>, preuzeto 10. 7. 2021.

¹⁰ Inclusion Europe, https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2021/01/Covid-report-design-finalised_accessible.pdf, preuzeto 10. 7. 2021.

¹¹ EUR – Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR>, preuzeto 10. 7. 2021.

¹² EUR- lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO>, preuzeto 10. 7. 2021.

¹³ EUR – Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR>, preuzeto 10. 7. 2021.

¹⁴ Europska komisija, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hr, preuzeto 10. 7. 2021.

Više od polovine osoba s invaliditetom izjavilo je da je 2019. bilo izloženo diskriminaciji.¹⁵ Kao dodatni problem jest i pandemija bolesti COVID-19 koja je uzrokovala još veće prepreke i nejednakosti zbog zaustavljanja gospodarstva.

Novom strategijom pod nazivom *Unija ravnopravnosti: Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021.–2030.*¹⁶ EU želi poboljšati kvaliteta života osoba s invaliditetom u sljedećem desetljeću, u EU-u i izvan njega. S aspekta zapošljavanja, EU želi osigurati jednaki pristup obrazovanju i osposobljavanju usmjerenom na tržište rada, a koje će biti prilagođeno potrebama osoba s invaliditetom u skladu s UN KPOSI te poticati pristup kvalitetnim i održivim radnim mjestima. Komisija će podupirati politike zapošljavanja u državama članicama poticanjem socijalne ekonomije koja pruža usluge osobama s invaliditetom, pomaže da se osobe s invaliditetom zaposle na otvorenom tržištu rada i nudi mogućnosti zapošljavanja.¹⁷ Vodeća inicijativa koju će Europska komisija predstaviti 2022. godine bit će paket za poboljšanje rezultata osoba s invaliditetom na tržištu rada u suradnji s Europskom mrežom javnih službi za zapošljavanje, socijalnim partnerima i organizacijama osoba s invaliditetom. Tim će se paketom, kako je navedeno u Strategiji države članice podupirati u provedbi relevantnih smjernica za zapošljavanje u okviru europskog semestra. Zajednički će se podupirati: “uzajamno učenje o tome kako jačati kapacitete službi za zapošljavanje i integraciju, promicati perspektive zapošljavanja putem pozitivne diskriminacije i borbe protiv stereotipa, osigurati razumnu prilagodbu, osigurati zdravlje i sigurnost na radu i programe profesionalne rehabilitacije u slučaju kroničnih bolesti ili nesreća te istražiti kvalitetna radna mjesta u okviru zaštićenog zapošljavanja i načine ulaska na otvoreno tržište rada.”¹⁸

Izvori:

1. UN, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>, preuzeto 10. 7. 2021.
2. Službeni list Europske unije, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0127\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0127(01)&from=EN), preuzeto 10. 7. 2021.
3. EUR-lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO>, preuzeto 10. 7. 2021.
4. Inclusion Europe, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/09589287211002435>, preuzeto 10. 7. 2021.
5. Inclusion Europe, <https://www.inclusion-europe.eu/european-commission-presents-strategy-for-the-rights-of-persons-with-disabilities-2021-2030/>, preuzeto 10. 7. 2021.
6. Inclusion Europe, https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2021/01/Covid-report-design-finalised_accessible.pdf, preuzeto 10. 7. 2021.
7. The Academic Network of European Disability Experts (ANED), <https://www.disability-europe.net/downloads/1045-europe-2020-data-people-with-disabilities-tables-eu-silc-2017>, preuzeto 10. 7. 2021.
8. Zavod za javno zdravstvo Zagrebačke županije, <https://www.zzjz-zz.hr/medunarodni-dan-osoba-s-invaliditetom-2020/>, preuzeto 10. 7. 2021.
9. Hrvatski zavod za zapošljavanje, <https://www.hzz.hr/statistika/statistika-zaposljavanja-osobe-s-invaliditetom.php>, preuzeto 10. 7. 2021.
10. EUR – Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR>, preuzeto 10. 7. 2021.
11. Europska komisija, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_hr, preuzeto 10. 7. 2021.
12. Posebno istraživanje Eurobarometra br. 493, Diskriminacija u EU-u, svibanj 2019., <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home>
13. Socijalna ekonomija u EU-u, https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_hr, preuzeto 10. 7. 2021.

Izvor slike: [Freepik](#)

Željka Ciler, prof. Učilište Ambitio

¹⁵ Posebno istraživanje Eurobarometra br. 493, Diskriminacija u EU-u, svibanj 2019., <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home>

¹⁶ Europska komisija, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR>, preuzeto 10. 7. 2021.

¹⁷ Socijalna ekonomija u EU-u, https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_hr, preuzeto 10. 7. 2021.

¹⁸ Europska komisija, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR>, preuzeto 10. 7. 2021.